

Kratka povijest ljekarništva u Đakovu do Drugog svjetskog rata

UDK 614(497.5 Đakovo)

Izvorni znanstveni rad

Željko Lekšić

Đakovo

Ovaj rad je pokušaj prikazivanja historijata ljekarništva i rada ljekarni u Đakovu od najranije poznate iz početka 19. stoljeća do Drugog svjetskog rata. Uz navode imena ljekarnika, navode se i njihove kratke biografije.

Ključne riječi: Đakovo, ljekarništvo, Đakovačka ljekaruša, biskup Antun Mandić, Lukić, Tranger, Buday, Prikelmayer, Kathrein, Medić, Fuchs, Gobetski, Jović, Šimat, Goršetić, Keller, Hallwachs

1. Dok nije bilo ljekarni

Nekoć dok nije bilo liječnika ni ljekarnika, spravljali su se narodni lijekovi, čiji recepti su se prenosili s „koljena na koljeno”. U obitelji Lukić u Đakovu sačuvana je jedna ljekaruša, bilježnica s receptima za spravljanje narodnih lijekova, za koju nitko nije znao reći odakle potječe i tko ju je napisao. Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti poklonio ju je pravnik Josip Lukić¹, a poznata je pod nazivom „Đakovačka ljekaruša”. Njezin prijepis je

1 Josip Lukić, rođen u Đakovu 7. 7. 1892., a roditelji su mu Mato Lukić i Kata rođ. Dunderović.

za tisak priredio Dragutin Boranić², te je objavljena 1915. godine u *Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena*.³

2. Ljekarništvo u Habsburškoj, kasnije Austro-Ugarskoj Monarhiji

U Habsburškoj Monarhiji postojale su ljekarne sa stvarnim ili realnim pravom i ljekarne s osobnim ili personalnim pravom.⁴ Stvarno pravo je bilo zasnovano na jednoj za uvijek danoj povlastici, na taj način da je stalno spojeno s posjedom stanovite nekretnine, a prema tome mogao ju je takav ovlaštenik otuđiti ili nasljeđivanjem prenijeti obavljanje ljekarništva na drugu osobu. Osobno pravo se sastojalo u tome što je obavljanje ljekarništva vezano za određenu osobu temeljem oblasne dozvole, te se nije moglo ni na koga prenijeti. Dekret iz 1824. godine određivao je naročito, da posjednik osobne ljekarne ne može prenašati ljekarništvo na drugoga, a oblasti su nakon smrti posjednika imale pravo raspolagati ljekarnom, osim ako je iza sebe ostavio udovicu, kojoj je do smrti ili ponovne udaje pripadalo uživanje te ako je imao sina ljekarnika (on je kod dijeljenja ovlaštenja imao prednost pred drugima). To je promijenjeno rješenjem iz 1865. godine, kojim je posjedniku osobne ljekarne dano pravo da može ljekarnu prenositi za života na druge osobe s privolom, ali samo na onoga koji je bio osposobljen za samostalno vođenje ljekarničkog posla.

S vremenom je gotovo sasvim nestalo razlike između stvarnih i osobnih ljekarni. Dolazilo je do čestog trgovanja ljekarnama, koje su mogli držati samo imućniji, a uz to broj ljekarni se nije povećavao, unatoč većem broju ljekarnika, naročito nakon što je 1883. godine na zagrebačkom sveučilištu otvoren dvogodišnji ljekarnički tečaj. Takove prilike utjecale su na donošenje novog zakona o ljekarništvu 1894. godine, po kojemu su postojale samo ljekarne s osobnim pravom na temelju oblasne dozvole. Izuzetno, pravo se može

2 Dragutin Boranić, jezikoslovac (Kraj Donji kod Marije Gorice, 19. 12. 1870. - Zagreb, 1. 9. 1955.).

3 Dragutin Boranić, Đakovačka ljekaruša, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, JAZU, knj. XX, sv. 1., Zagreb, 1915., str. 142.-151.

4 O ljekarništvu u Austro-Ugarskoj Monarhiji usp. Ljekarništvo, *Vjesnik Županije virovitičke*, III tečaj, broj 15, Osijek, 1894., str. 113.-115.

prenijeti u slučaju smrti ljekarnika na onoga koji je osposobljen za ljekarnika. Prava dosadašnjih stvarnih ljekarni se ne diraju. Da bi i tih ljekarni nestalo, a da njihovi vlasnici ne bi bili oštećeni, stvarale bi se zaklade iz kojih bi se otkupile dotadašnje stvarne ljekarne, a nove povlastice se ne bi više dodjeljivale. Nadalje, novi zakon određuje da je onaj ljekarnik, koji zbog dugotrajne bolesti ili zbog starosti i nemoći ne bi mogao sam upravljati ljekarnom, dužan uzeti si poslovođu, odnosno tzv. providnika. također i u slučaju da iza smrti ljekarnika ostane udova ili maloljetna djeca.

U vrijeme donošenja zakona, krajem 1893. godine u Hrvatskoj i Slavoniji bilo je 117 ljekarni (u Đakovu su bile dvije, dok je npr. u Osijeku bilo pet ljekarni), a dolazila je po jedna na nešto više od 18.000 žitelja. Od toga 77 ljekarni je bilo s osobnim, a 23 sa stvarnim pravom, a, u pogledu 17 vodio se postupak utvrđivanja njihove pravne naravi. U tadašnjoj Virovitičkoj županiji bila je jedna ljekarna na 19.663 stanovnika.

3. Ljekarne u Virovitičkoj županiji

Poznato je, da je osamdesetih godina 19. stoljeća u Virovitičkoj županiji bilo 9 javnih ljekarni i to u Dalju (ljekarna „K sv. Trojstvu”), Valpovu (ljekarna „K Spasitelju”), Donjem Miholjcu (ljekarna „K sv. Trojstvu”), Đakovu (ljekarna „K sv. Duhu”), Našicama (ljekarna „K Salvatoru”), Orahovici (ljekarna „K zlatnom anđelu”), i Suhom Polju (ljekarna „K Spasitelju”). Kasnije, 1893. godine broj ljekarni je povećan otvaranjem druge ljekarne u Đakovu (ljekarna „K Spasitelju”) te se broj ljekarni zadržao sve do kraja Prvoga svjetskoga rata. Đakovo je bilo jedino mjesto u županiji (ne računajući Osijek), u kojemu su djelovale dvije ljekarne.

Ljekarne „K Spasitelju” u Virovitici i „K sv. Duhu” u Đakovu bile su sa stvarnim pravom, a ostale u županiji s osobnim.

Osim toga, postojale su i tzv. ručne ljekarne, koje su držali poneki liječnici. Broj tih ljekarni je varirao, a kretao se obično od dvije do pet u županiji. Te su ljekarne premještane iz mjesta u mjesto zajedno s premještajem liječnika koji ih je držao.

4. Ljekarne u Đakovu

4.1 Najstarija poznata ljekarna

Do početka 19. stoljeća u Đakovu nije bilo nikakove ljekarne. Kada je biskup Antun Mandić (biskup 1806.-1815.) došao u Đakovo, u pismu zagrebačkom biskupu Maksimilijanu Vrhovcu napisao je između ostalog: „...to bijedno mjesto bez suca, apoteke i liječnika nema nijedne kuće u koju bi se za sada mogli smjestiti.”⁵ Ovaj navod dovoljno govori o tome kakvo je mjesto Đakovo bilo u to vrijeme.

Odmah nakon svoga dolaska u Đakovo, biskup Mandić doveo je ljekarnika iz Pečuha. Najprije ga je smjestio u sjemeništu, a poslije mu je o svom trošku izgradio stan i apoteku. Adam Filipović, koji je napisao životopis biskupa Mandića, o tome je napisao sljedeće:

*Likarnicu apoteku, da bolestnih hitro lik
(Odma zgradiv u početku) mogu dobit svi
uvik,
U njemu metni on Torkvata Manastira milost-
nog
Od Pečua k'seb dozvata zarad Lika kripost-
nog.
On je bio u Đakovu posli smerti Mandića,
Likarnicu deržeć ovu, i stekavši novčića,
U namastir ode stari, i ond umer godin
pun;
Bog nekaga s'neбом dari, i oprosti svaki
trun.⁶*

Dakle, neko vrijeme poslije 1815. godine u Đakovu je djelovala ljekarna.

5 Marin Srakić, Antun Mandić, biskup, realizator školskih reforma u Hrvatskoj, *Zbornik radova o Marijanu Lanosoviću*, JAZU, Zavod za znanstveni rad Osijek, 1985., str. 92.

6 Adam Philippovich od Heldenthal, *Život velikoga biskupa, privelikoga domorodca, i največega prijatelja našega Antuna Mandića izpisan po Radoslavu od Pannonie savske*, Pecsuh, 1823., str. 78.-79.; Adam Filipović Heldentalski, *Život biskupa Mandića*, pretpisak i prijepis, Društvo hrvatskih književnika, Ogranak slavonskobaranjskosrijemski, Osijek/Đakovo, 2007., str. 178.-181.

4.2 Najstariji poznati ljekarnici

Osim ljekarnika kojeg je doveo biskup Mandić, od najstarijih ljekarnika poznat nam je ljekarnik Josip Tranger. Trangeri su bili prisutni u Đakovu i u prvoj polovici 19. stoljeća. Prilikom popisa Đakovčana 1828. zapisan je i Josip Tranger.⁷ Ne stoji da je ljekarnik, kao što zanimanje nije upisano ni kod drugih. U matičnoj knjizi umrlih pronašli smo da je 15. 4. 1861. god. u Đakovu umrla u dobi od 58 god. Terezija Spiegl, supruga pok. Josipa Tranger-
ra apotekara, sa kućnog broja 72.⁸ Zasigurno je Josip Tranger najstariji iz te obitelji koja je u Đakovu držala ljekarnu.

Kutijica za prašak iz Trangerove ljekarne.

Početak pedesetih godina 19. stoljeća u Đakovo dolazi ljekarnik Ivan Buday. Zasigurno je radio u Trangerovoj ljekarni „K sv. Duhu”, o kojoj pišemo dalje. Naime, obzirom na djevojačko prezime supruge, Tranger, možemo zaključiti da je vjerojatno radio u ljekarni svoga tasta Ladislava Tranger „K sv. Duhu”. Buday je u početku stanovao u kući broj 72⁹, a ta je kuća bila u vlasništvu Ladislava Tranger. Nalazila se u ulici sadašnjeg naziva Augusta

7 Constrictio Regnicolaris Oppidi Diakovár, 1828. N 26 Com. Veröczensis. The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Utah, FHL INTL Film [623758]. Na sedmoj stranici toga popisa navedene su tri biskupijske kuće (Domus Dnalis), te ime Josephus Tranger. Vitičastom zagradom obuhvaćena je zadnja od te tri kuće, te Trangerovo ime. Može se iz toga zaključiti da je Tranger stanovao u biskupijskoj kući, ili da je on koristio dvije kuće, u jednoj stanovao, a u drugoj držao ljekarnu.

8 Stoji da mu je zanimanje apotekar (Apotheaki).

9 Kućni broj 72 stoji kod upisa krštenja kćerke Hedvige.

Cesarca. Kasnije je imao vlastitu kuću, broj 455¹⁰, na kraju sadašnje Frankopanske, kod Malog parka na uglu. Iz zemljišnih knjiga poznato nam je da je vlasnik kuće u Đakovu broj 455 od 1860. godine bio Ivan Buday „liekarnik u Đakovu”.¹¹

Ivan Buday bio je i općinski načelnik. Agneza Sabo ga spominje kao općinskog načelnika.¹² Kao općinski načelnik navodi se u matičnoj knjizi vjenčanih 1867. godine.¹³

Iz matičnih knjiga saznajemo da je sa suprugom Ivkom rođ. Tranger imao djecu: Stjepan (1851.), Marija (1853.)¹⁴, Aurelija (1854.), Hedviga (1857.)¹⁵, Ida (1859.)¹⁶, Terezija (1861.-1879.)¹⁷, Gašpar (1863.-1871.)¹⁸ i Franjo (1865.-1865.)¹⁹.

Buday je, dakle, bio prisutan u Đakovu 1851. ili i ranije. Najvjerojatnije je bio u Đakovu još 1853., jer mu se te godine rodila kćer Marija, navodno u

10 O numeraciji kuća u Đakovu vidi: Željko Lekšić, Numeracija kuća u Đakovu iz sredine 19. stoljeća i njihovi vlasnici, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 12, Đakovo, 2015., str. 55.-69.

11 Zemljišno knjižni odjel Općinskog suda u Đakovu, tzv. Gruntovnica, katastarske općine Đakovo (dalje ZKO), zemljišno-knjižni uložak (dalje zk. ul.) 421.

12 Agneza Szabo, Đakovo i središnje institucije Hrvatske u Zagrebu u 19. stoljeću, *Diacovensia*, teološki prilozi, Đakovo, god. III., br. 1., Đakovo, 1995., str. 81.

13 Bio je kum na vjenčanju Josipa Versaka i Ivane Heiligstein 1867. god., a u Matičnu knjigu vjenčanih Rkt župe Đakovo upisano je da je kum Ivan Buday „comunitatis praeter”.

14 Marija je rođena u Đakovu 18. 01. 1853. U dobi od 19 god vjenčala se 1873. sa učiteljem Ivanom Nep. Schneiderom, s kojim je živjela u Satnici na kbr. 84, pa na 57. Poznato nam je da su imali djecu: Amalija (Ljubica) (1880.), koja se 1900. udala za Antuna Kneževića iz Bugojna, i koja je umrla u Zagrebu 1979., Zorica Marija (1881.), koja je umrla u Osijeku 1970. Imali su još djece koja su umrla u ranoj mladosti: Ladislav (1874.-1878.) i Karlo (1875.-1877.), a 1884. god. umrla su djeca: Kornelio u dobi od 8 god., Emil u dobi od 6 god. i Karlo u dobi od 11 mj. U 1885. godini je umro tek rođeni Engelbert.

15 Hedviga je rođena u Đakovu 6. 6. 1857. Kuma je bila Marija, supruga Karla Belleina, upravitelja bisk. vlastelinstva. U dobi od 22 god. vjenčala se 1879. sa Isidorom Piringerom, opć. bilježnikom iz Gradačca, a rođenim u Đakovu.

16 Ida je rođena u Đakovu 11. 4. 1859. Kuma je bila Alojsia Tranger. U dobi od 22 god. vjenčala se 1881. sa Aleksandrom Schön (1845.-1895.), knjigovođom štedionice, rodom iz Siska. Kumovi su bili Ladislav Tranger ljekarnik i Ivan Šneider učitelj. Ida se u dobi od 22 god. vjenčala 1881. sa Aleksandrom Schön (1845.-1895.), knjigovođom štedionice, rodom iz Siska. Poznata su nam djeca: Angela (1882.-1882.) i Marija (1894.-1895.). Suprug Aleksandar umro je 1895.

17 Terezija je rođena 7. 9. 1861. u Đakovu kbr. 455. Kuma je bila Alojzija, kćerka pok. Josipa Tranger ljekarnika. Umrla je 23. 3. 1879. u dobi od 17 god.

18 Gašpar je rođen 18. 4. 1863. u Đakovu kbr. 455. Kum je bio Ladislav Tranger.

19 Franjo je rođen 30. 7. 1865. u Đakovu kbr. 455. Kum je bio Ladislav Tranger.

Đakovu.²⁰ Možemo pouzdano reći da je Buday bio u Đakovu 1856. god, jer je te godine njegova supruga upisana kao krštena kuma Ani Zwingl. Pronašli smo da je on 1858. godine bio kršten kum Emilu, sinu Antuna Piringera, načelnika općine Drenje, i Katarine rođ. Trišler.

Pretpostavljamo da je Ivan Buday umro prije 1873. godine²¹, a ne možemo pouzdano reći da je umro u Đakovu, obzirom da upis smrti nismo pronašli u matičnoj knjizi umrlih. Njegova supruga Ivana (Ivka) umrla je u Đakovu 1868. godine.²²

Nije nam poznato tko je bio Josip Budaj, oženjen Suzanom, koji je umro u Đakovu 1858. godine u 42. godini života.²³ Moguće je da je to Ivanov otac.

Poznato nam je da je u Đakovu šezdesetih godina 19. stoljeća djelovao ljekarnik Klaudio Prikelmayer. Rođen je u Požegi 1837. godine. Studirao je farmaciju u Beču 1860.-1863. godine.²⁴ Po završetku školovanja dolazi u Đakovo. Neko vrijeme je radio u Osijeku kao pomoćnik.²⁵ Poznato je i njegovo djelovanje kao prvog fotografa u Đakovu. Sačuvano je nekoliko njegovih fotografija na kojima je na poledini žig „CLAUDIO PRIKELMAYER, APOTHEKER”. Najstarija sačuvana fotografija je iz 1862. godine.²⁶ Bio je prisutan u Đakovu i 1863. godine. Naime, te je godine bio zapisan među prvim članovima pjevačkog društva „Sklad”.²⁷ Godine 1869. odselio je u Valjevo u Srbiji, kamo je otišlo još nekoliko Đakovčana, gdje je otvorio svoju ljekarnu.

20 Prilikom vjenčanja Marije Buday 1873. u mat. knjizi vjenčanih upisano je mjesto rođenja Đakovo.

21 Kuma na krštenju Berte Trišler, koja je rođena 29. 3. 1873., bila je Hermina Lučić, po Hedvigi, kćerci pok. Ivana Budaya („Hermina uxor Ioannis Lučić sylvani per Hedvigem filiam dftum Ioannis Buday pharmacopola at Ioanne Tranger”).

22 Umrla je 17. 3. 1868. u dobi od 38 god. u kući br. 421. Ne znamo tko je u to vrijeme bio vlasnik te kuće, ali znamo da su 1879. vlasnici bili Flekenstein Jakov i Eva. Kuća se nalazila na zapadnoj strani ulice A. Šenoe.

23 Umro je 1. 11. 1858. Kao mjesto rođenja navodi se „Hungaria Cottus Zoken”.

24 Milorad Radojčić, Prvi valjevski apotekar - Klaudije Prikelmayer, *Glasnik* br. 41, Istorijski arhiv Valjevo, Valjevo, 2007., str. 7.

25 *Hrvatski list*, god. XIX., br. 358 (6310), Osijek, 28. 12. 1938., str. 8.

26 Krešimir Pavić je u katalogu izložbe 1989. god. naveo da su fotografije načinjene 1864., a rukovodio se zapisom na poledini. Usp. Krešimir Pavić, *Počeci fotografije u Đakovu*, Đakovo, 1989., katalog izložbe. Međutim, obzirom na neke činjenice ustanovili smo da su načinjene 1862. god. Usp. Željko Lekšić, Kada je nastala prva Đakovačka fotografija, *51. Đakovački vezovi, Revija 2017.*, Đakovo, 2017., str. 69.-71.

27 Mato Horvat, *Spomenica hrvatskog pjevačkog društva „Sklad”-„Preradović” u Đakovu 1863-1939*, Đakovo, 1939., str. 23. U Spomenici pogrešno stoji: „Prihilmayer Hlandis”.

Tamo je otišao navodno na nagovor biskupa Strossmayera. Sljedeće godine se vraća radi ženidbe. Oženio se u Đakovu 1870. godine Paulinom Brauneis, kćerkom Dragutina i Ljudmile Brauneis.²⁸ Paulina odnosno Pavka umrla je sljedeće godine u Valjevu pri porodu.²⁹

Zanimljivo je da je u to vrijeme u Valjevo otišla i Paulinina vršnjakinja Ema Sieber, kćerka kotarskog liječnika Josipa Siebera i Ane rođ. Maurović. Ona se udala za bivšeg svećenika Đuru Kozarca, koji je kao i Prikelmayer odselio u Valjevo.

Klaudio se još dva puta ženio. Poslije Paulinine smrti oženio je Sofiju Nikolić (1839.-1888), a poslije njene smrti učiteljicu Anku. Umro je u Valjevu 12. 1. 1914. godine.³⁰ U Valjevu postoji spomen-ploča sa sljedećim tekstom: „Na ovom prostoru, postojala je zgrada stare opštine u kojoj je bila smeštena, prva apoteka grada Valjeva. Apoteku je osnovao Mr. Klaudio Prikelmajer, austrijanac iz Slavonske Požege, 5 septembra 1870. god.”³¹

4.3 Ljekarna „K sv. Duhu”

U drugoj polovici 19. stoljeća, držao je ljekarnu Ladislav Tranger (1833.-1899.), koja se zvala „K sv. Duhu”. To je bila ljekarna s tzv. stvarnim ili realnim pravom. Kada je počela s radom ova ljekarna, nije nam poznato, ali zasigurno od prve polovice 19. stoljeća, obzirom da su Trangeri od tada živjeli u Đakovu. Najstariji iz te obitelji bio je Josip Tranger. Supruga mu je bila Terezija Spiegl, koja je umrla u Đakovu 15. 4. 1861. godine u dobi od 58 godina. Josip Tranger i Terezija rođ. Spiegl imali su sina Ladislava, koji je rođen u Đakovu 1833. godine, a kao udovac je odselio u Osijek, gdje je stekao zavičajnost.³² On je nastavio voditi očevu ljekarnu. Njihov sin Teodor,

28 Oženio se 15. 6. 1870. U Matičnoj knjizi vjenčanih Rkt župe Đakovo upisano je da mu je otac Josip, da je rođen u Požegi, a da mu je prebivalište u Valjevu u Srbiji. Kao njegovo zanimanje stoji da je „pharmacapoth”. Klaudio je bio star 33 god., a Paulina 25. Kumovi su bili Antun Rusi poreznik i Josip Sieber, dr. medicine. Paulina je rođena u Đakovu 15. 1. 1847.

29 Paulina odnosno Pavka umrla je 24. 3. 1871. god. Usp. M. Radojčić, Prvi valjevski apotekar - Klaudije Prikelmajer, n. dj., str. 44.

30 M. Radojčić, Prvi valjevski apotekar - Klaudije Prikelmajer, str. 41.

31 Smilja Marković, Porodica Mihailović, *Panorama XXI*, br. 13, WEB magazin o kulturi življenja, 2009., str. 25; <http://www.panoramaxxi.org.rs/>

32 Stjepan Sršan i Vilim Matić, *Zavičajnici Grada Osijeka 1901.-1946.*, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2003., str. 836. Stekao je zavičajnost 1888. god.

koji je rođen u Đakovu 9. 11. 1835. godine, također je odselio u Osijek.³³ Sin Eduard rođen je u Đakovu 25. 11. 1844. godine. Njegova daljnja sudbina nije nam poznata. Imali su i kćer Alojziju.³⁴

Kao vlasnik kuće br. 72 u tada novoosnovanim zemljišnim knjigama 1879. godine upisan je Ladislav Tranger, a stoji i to da je vlasnik od 1861. godine.³⁵ Kuća se nalazila u sadašnjoj ulici Augusta Cesarca. Na mapi u Markovićevom radu okućnica je označena kao biskupijsko vlasništvo, kao i sve druge u toj ulici.³⁶ Stoga se može zaključiti da je Tranger kuću kupio od biskupije.

Ovdje je možda bila i prva ljekarna. Ladislav je živio sa suprugom Marijom rođ. Vojdička (1842.-1883.), rodom iz Osijeka, koja je u ovoj kući i umrla. Jedino dijete im je Dragutin odnosno Karlo (1868.).³⁷

Nemamo podataka, ali možemo reći da su vjerojatno u ovoj ljekarni radili i ljekarnici Buday i Prikelmayer, obzirom da je, koliko nam je poznato, u to vrijeme ovo bila jedina ljekarna u gradu. Možda su oni bili zakupci ljekarne poslije smrti Josipa Trangera, prije nego li je Ladislav završio školovanje.

Ladislav Tranger bio aktivan u đakovačkom Dobrovoljnom vatrogasnom društvu. Od 1875. godine bio je član upravnoga odbora.³⁸ Sljedeće godine bio je izabran za povjerenika sprava.³⁹

33 Isto.

34 O njoj znamo samo to da je 1859. bila krštena kuma Ide, 1861. Terezije, te 11. 10. 1880. Alojzije, kćerima Ivana Budaya i Ivke rođ. Tranger.

35 ZKO, zk. ul. 63 katastarska općina Đakovo.

36 Mirko Marković, Đakovo i Đakovština, *Zbornik Đakovštine* br. 1, JAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci, knj. III, Zagreb, 1976., mapa.

37 Carolus Tranger je rođen u Đakovu 25. 10. 1868. Kuma je bila Marija, žena Karla Boelleina. Marković pogrešno navodi da je Osječanin. Usp. M. Marković, Đakovo i Đakovština, str. 228.

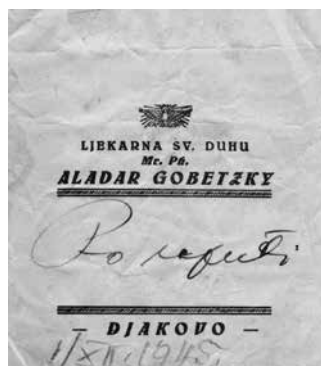
38 Stjepan Fink, *Spomen spis 50-godišnjice opstanka i posvete novog spremišta dobr. vatrogasnog društva u Đakovu*, Izdalo dobrovoljno vatrogasno društvo u Đakovu, Đakovo, 1922., str.7; Branko Špehar st. - Branko Špehar ml., *Spomen knjiga u povodu proslave 100-te obljetnice DVD Đakovo*, Đakovo, 1972., nenumerirane st; B. Špehar st.-B. Špehar ml. - Ivan Grizak, *Spomen knjiga u povodu proslave 125-e obljetnice DVD Đakovo*, Dobrovoljno vatrogasno društvo Đakovo, Đakovo, 1997., str. 16. U zadnje dvije navedene spomen knjige navodi se da je Ljudevit Tranger liječnik.

39 S. Fink, *Spomen spis 50-godišnjice opstanka i posvete novog spremišta dobr. vatrogasnog društva u Đakovu*, str. 7.

Godine 1888. kupio je Tranger kuću na korzu broj 238 od nasljednika trgovca Milka Pinterovića.⁴⁰ Pinterovići su ovdje živjeli izgleda do 1895. godine⁴¹, te su vjerojatno nakon njihovog odlaska Trangerovi ovdje sagradili novu kuću, u kojoj su držali ljekarnu. Trangerovi su vjerojatno 1894. godine započeli gradnju nove kuće sa ljekarnom u kojoj se ljekarna nalazi i danas (t.j. kuće u ulici Pape Ivana Pavla II br. 24 i 26), jer je te godine dignut hipotekarni zajam⁴², a te godine vršeno je i ispravljanje međe sa posjedom susjedne kanoničke kurije.⁴³

Kutijica za lijek iz ljekarne K sv. Duhu dok ju je držao ljekarnik Fuchs.

Vrećica za lijek iz ljekarne K sv. Duhu dok ju je držao ljekarnik Gobetsky.

Ljekarnu je neko vrijeme držao u zakupu Stevan Kathrein, dok nije 1893. godine otvorio svoju ljekarnu u Đakovu. Poslije Kathreina, providnik, odnosno poslovođa ljekarne od 1. 4. 1893. godine bio je Ladislavov sin Dragutin odnosno Karlo Tranger⁴⁴ (1868.-1904.). Kako saznajemo iz onovremenog tiska, iste godine kada je donešen novi zakon o ljekarništvu, Dragutin je utemeljio zakladu za otkup stvarnih ljekarničkih prava.⁴⁵ Kasnija sudbina te zaklade nije nam poznata. Dragutin je postao i vlasnik kuće s ljekarnom od 1896. godine, a 1897. godine dao je ljekarnu u zakup Josipu Mediću radi odlaska na školovanje.

40 ZKO, zk. ul. 217; Zbirka isprava (dalje: ZI) br. Z-1026/1888. Ugovor od 24. siječnja 1888. god.

41 M. Marković, Đakovo i Đakovština, str. 228.

42 Godine 1894. dignut je zajam, te upisana hipoteka od 5.000 forinti, s rokom vraćanja od 38 godina. Vidi: Đak. gruntovnica, z. k. ul. 63, list „C“.

43 ZKO, zk. ul. 61 i 63; ZI br. Z-1590/1895. Odluka od 10. travnja. 1894. i nacr. t.

44 VIII Izvješće upravnoga odbora Županije virovitičke, Osijek, 1894., str. 80.

45 Vjesnik Županije virovitičke, tečaj III, br. 12, Osijek, 1894., str. 95.

Medić je bio rodom iz Osijeka, sin trgovca Vilima Medića i Izabele rođ. Hrabal. Rođen je 12. 9. 1868. godine.

Medić i Tranger bili su glazbenici amateri. Kada je 1899. godine Hrvatsko pjevačko društvo „Preradović” osnovalo tamburaški zbor, obojica su se prijavila među prvima.⁴⁶

Dragutin Tranger oženio se Emilijom (Emom) rođ. Furtinger, s kojom, nije imao potomaka.⁴⁷ Umro je u Đakovu 22. 1. 1904. godine, a Medić je ljekarnu držao u zakupu i nekoliko godina poslije njegove smrti. Ladislav je, prema navodima Mirka Markovića, umro 1899. god.⁴⁸ Međutim, upis njegove smrti u matičnoj knjizi umrlih nismo pronašli, stoga zaključujemo da vjerojatno nije umro u Đakovu. Groba ili grobnice obitelji Tranger odavno nema na đakovačkom groblju.

Medić je bio i fotograf amater. Godine 1902. načinio je 14 dobrih fotografija etnografske zbirke Josipa Lovretića, koje su tiskane kao prilog članka „Pozlatinski vezovi u mojim sobama”.⁴⁹ Martin Grgurovac je istaknuo zavidnu kvalitetu njegovih fotografija.,⁵⁰

Medić se oženio u Đakovu 30. 7. 1908. Josipom Hader, kćerkom Antuna Hadera soboslikara i Julijane rođ. Moslavac, rodom iz Osijeka (rođena 1880.), a koja je od djetinjstva stanovala u Đakovu. Imali su kćerke Jelku (1909.) i Veru (1911.). Iste godine je otišao u Osijek⁵¹, gdje je u Strossmayerovoj ulici uzeo u najam Kaudelkinu ljekarnu. (Poslije njegove smrti 1912. godine tu je ljekarnu uzeo u najam ljekarnik Gulović.)⁵² U Osijeku nije imao većeg uspjeha u radu, tako bar navodi u nekrologu njegov prijatelj i nekadašnji đakovački susjed Makso Bruck.⁵³ U obavijesti o smrti, Bruck je u svojim novinama naveo:

46 M. Horvat, *Spomenica hrvatskog pjevačkog društva „Sklad”-„Preradović”*, str. 136.

47 Ema je u Đakovu kbr. 238 rodila dvojke 1. 4. 1897., i to jedno mrtvo žensko dijete i kćerku Miroslavu, koja je umrla sljedeće godine u dobi od 14 mjeseci.

48 M. Marković, *Đakovo i Đakovština*, str. 245.

49 Usp. Josip Lovretić, *Pozlatinski vezovi u mojim sobama*, *Zbornik za narodni život i običaje*, knj. VII, sv. 2, Zagreb 1902., te Željko Lekšić, *Đakovački ljekarnik Josip Medić kao fotograf*, 49. *Đakovački vezovi*, *Revija 2015.*, Đakovo, 2015., str. 87.-88.

50 Martin Grgurovac, *Otok - uzorito djelo hrvatske etnografije*, *Godišnjak za kulturu, umjetnost i društvena pitanja za 1990. godinu*, br. 8 (12), Ogranak Matice hrvatske Vinkovci, 1991., str. 218.

51 *XXIII Izvješće upravnoga odbora Županije Virovitičke*, Osijek, 1909., str. 156.

52 *Djakovština*, god. I., br. 75, Đakovo, 25. 8. 1912., str. 2.

53 *Djakovština*, god. I., br. 66, Đakovo, 23. 6. 1912., str. 2.

+ *Josip Medić*

Na veliku subotu umro je u Osijeku ljekarnik Josip Medić, ostavivši iza sebe rascviljenu udovu i jedno neobskrbjeno dijete.

Pokojnik je više godina boravio u Đakovu, te je bio vrlo štovan radi svoje čestitosti, značajnosti i rodoljublja. Vrlo rado je pomogao sirotinji, a htio je da i škola dvoje cigančadi, no ovaj naum mu se zbog tvrdoglavosti ciganske izjalovio. Pokopan je u ponedjeljak uz veliko saučešće svih slojeva osiečkoga gradjanstva, jer je i u Osijeku brzo stekao sveopće simpatije. Pokoj njegovoj plemenitoj duši!⁵⁴

Poslije odlaska Medića ljekarnu je iste godine od Eme Tranger uzeo u zakup Veljko Smokvina.⁵⁵ On se odselio iz Đakova 1912. godine, a doselio se ljekarnik Hugo Fuchs (ili Fuks).⁵⁶ On je bio zakupac ljekarne od 1. 10. 1912. godine.⁵⁷ Ranije je radio kod ljekarnika Jovića, gdje je bio vježbenik od 1901. godine.

Godine 1912. Trangerova udovica (preudana Antunović) prodala je kuću br. 72 u Vatrogasnoj ulici (sada A. Cesarca)⁵⁸, a uskoro je podijelila kuću na korzu. Dio kuće s ljekarnom kupio je ljekarnik Hugo Fuchs, koji je nastavio voditi ljekarnu pod starim imenom „K sv. Duhu”. On je bio zakupac ljekarne od 1. 10. 1912. godine.⁵⁹ Godine 1916. ljekarnu je zajedno sa stanom uzeo u najam na deset godina. Iz ugovora o najmu saznajemo da se iznajmljeni prostor sastojao iz prostorije za ljekarnu, prostorije za „inšpekcije”, sobe za ljekarnički materijal, prostorije za laboratorij, podruma i tavana, prostorija za stanovanje, koje se sastoje od četiri sobe i kuhinje, dvorišta i vrta.⁶⁰ Hugo Fuchs bio je i predsjednik Židovske općine Đakovo.⁶¹ Kuću s ljekarnom prodao

54 *Djakovština*, god. I., br. 47, Đakovo, 1912.

55 *XXIII Izvješće upravnoga odbora Županije Virovitičke*, str. 156.

56 *XXVII Izvješće upravnoga odbora Županije Virovitičke*, Osijek, 1913., str. 110.

57 *Djakovština*, god. I, br. 81, Đakovo, 6. 10. 1912., str. 2.

58 U to vrijeme ulica se zvala Vatrogasna, jer je vatrogasno spremište bilo na području sadašnje tržnice, sve dok nije premješteno u ulicu M. Gupca 1922. god., kada je sagrađeno novo spremište.

59 *Djakovština*, god. I, br. 81, Đakovo, 6. 10. 1912., str. 2.

60 ZKO, zk. ul. 63, list „C”; ZI br. Z-1338/1916. Ugovorom od 8. lipnja 1916. god. uknjiženo je pravo služnosti najma na rok od 10 godina, za godišnju najamninu od 1.800 kruna.

61 Mato Horvat, Građa za kulturnu prošlost Đakova, koja se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja, Vrpolje, 1981., rukopis, str. 4; Branko Ostajmer, Đakovački kulturni djelatnik dr. Mato Horvat i njegov rukopis „Građa za kulturnu prošlost Đakova koja se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 10, Đakovo, 2011., str. 208.

je Fuchs 1939. godine Aladaru Gobetskom iz Osijeka (1886.-1953.). Prema zemljišnim knjigama, kuća s ljekarnom je prodana Gobetzki Aladaru iz Osijeka, Gobetzki Eugenu i Miler Olgi rođ. Gobetzki iz Zagreba.

Fuchs je sa obitelji otišao u Osijek, gdje je držao ljekarnu u Županijskoj ulici, nasuprot osječke župne crkve. Godine 1941. tu mu je ljekarnu tadašnja nova vlast nacionalizirala. Koncem 1941. godine sa suprugom Zorom prešao je na katoličku vjeru. Nakon toga je od tadašnjih vlasti dobio namještenje u Bosni kao ljekarnik, gdje je i umro. Supruga Zora je poslije rata emigrirala u Izrael, odakle se vratila sa sinom, koji je bio ljekarnik u Zagrebu.⁶² Obitelj Gobetski bila je poznata osječka ljekarnička obitelj. Prvi ljekarnik u toj obitelji bio je Josip Gobetzky, koji je diplomirao u Beču 1859. godine.⁶³

Aladar Gobetski je navodno bio i istaknuti član njemačke narodne skupine, kako navodi Komisija za ispitivanje ratnih zločinaca i njihovih pomagača Gradskog narodnog odbora u Đakovu. Optužuje ga se da je kao rezervni časnik u Jugoslavenskoj vojsci vršio špijunažu u korist Njemačkog Reicha.⁶⁴

Nakon Drugog svjetskog rata ljekarna je opstojala pod nazivom „Državna ljekarna” (uz taj naziv, u novinskim oglasima stajao je i dodatak „prije Gobetcki”), „Narodna apoteka”, a potom „Narodna ljekarna”. Do šezdesetih godina 20. stoljeća ljekarna je do ulice imala (s lijeva na desno) vrata i izlog veličine vrata sa metalnim rolo zastorom, te jedan prozor. Od tada je izvršeno renoviranje nekoliko puta.⁶⁵ Zadnje, temeljitije renoviranje vanjskog, ali i unutrašnjeg dijela ljekarne, izvršeno je 2017. godine.

62 Isto.

63 *Hrvatski list*, god. XIX., br. 358 (6310), Osijek, 28. 12. 1938., str. 8.

64 Vladimir Geiger, Folksdojčeri u izvješćima komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača okruga Slavonski Brod 1945. godine, *Scrinia Slavonica* 6, Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, Slavonski Brod, 2006., str. 724.

65 O historijatu zgrade opširnije vidi: Željko Lekšić, Đakovačka glavna ulica, Zgrade i njihovi vlasnici od sredine 19. do početka 21. stoljeća, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 7, Đakovo, 2005., str. 193.-196.

4.4 Ljekarna „K Spasitelju”

Ljekarnu „K Spasitelju” otvorio je u prosincu 1893. godine ljekarnik Stevan Kathrein⁶⁶ (1859.-1922.), koji je prije toga bio zakupnik Trangerove ljekarne. Za razliku od ljekarne „K sv. Duhu”, bila je to ljekarna s tzv. osobnim pravom. Kathrein je u Đakovu od 1884. godine (ili i prije), jer ga tada nalazimo upisanog kao podupirućeg člana Pjevačkog društva „Sklad”.⁶⁷ Osim toga, pružao je svakodnevni obrok jednom siromašnom učeniku IV. razreda, koji je bio bez oba roditelja, i to počam od 16. 11. 1884. god.⁶⁸ Kathrein odlazi iz Đakova, vjerojatno u Graz, gdje je i umro 1922. godine, a sahranjen je na đakovačkom groblju.⁶⁹

*Vrećica za lijek Šimatove ljekarne
K Spasitelju, nakon što ju je preuzeo
ljekarnik Goršetić*

*Kutijica za lijek iz ljekarne
K Spasitelju, nakon što ju je od
Goršetića preuzeo ljekarnik Keller.*

Poslije Kathreina vlasnik ljekarne je od 1899. godine bio Aleksander barun Jović⁷⁰ od Siebenberga (1862.-1905.) iz Starog Bečeja, koji je prije toga od 1894. godine bio providnik ljekarne u Suhopolju.⁷¹ Više godina je kod njega bio ljekarnički pomoćnik Josip Stolfa, koji 1901. godine prelazi kod

66 VIII Izvješće upravnoga odbora Županije virovitičke, str. 80.

67 M. Horvat, Spomenica hrvatskog pjevačkog društva „Sklad”-„Preradović”, str. 82.

68 Izvještaj Obće pučke dječake učione u Đakovu, koncem školske godine 1884/5., Đakovo, 1885., str. 36.

69 Stjepan Kathrein, rođen u Vinkovcima, umro je 7. 4. 1922. god. u Grazu u 63. godini, a sahranjen je na đakovačkom groblju 9. 4. 1922. god. Spomenik nije sačuvan. Iako je umro u Grazu, upisan je i u matičnoj knjizi umrlih Rkt. župe Đakovo.

70 XIV Izvješće upravnoga odbora Županije virovitičke, Osijek, 1898., str. 172.

71 IX Izvješće upravnoga odbora Županije virovitičke, Osijek, 1895., str. 142.

Medića.⁷² Jović je umro iznenadno 1905. godine u Đakovu, gdje je i sahranjen.⁷³ Nismo pronašli upis smrti u Matičnoj knjizi umrlih Rkt. župe Đakovo. Pronašli smo članak u *Narodnim novinama* u kojem se navodi Jovićeve smrt: „Noćas naglom smrću umro u Varaždinu kapetan tamošnje husarske domobranske pukovnije Antun barun Jović od Siegenburga, šurjak dramaturga dr. Andrića. Prije mjesec dana umro je od iste porodice Aleksandar barun Jović, ljekarnik u Đakovu, također bez djece, tako da ugledna vojnička porodica koja je dala toliko generala zajedničkoj vojsci u prošlom i pretprošlom vijeku, a potječući starinom iz Nove Gradiške, ostaje bez muških potomaka.”⁷⁴

Nije nam poznato gdje se prvotno nalazila ova ljekarna. Poznato nam je da se nakon dovršenja sadašnje općinske zgrade 1901. godine, ljekarna nalazila u njezinom prizemlju na uglu. Tu je uselila za vrijeme dok ju je vodio ljekarnik Jović.

Godine 1905. doselio je u Đakovo ljekarnik Ljudevit (Lujo) Šimat⁷⁵ (1874.-1913.). Bio je neko vrijeme providnik ove ljekarne, a kasnije i vlasnik. Šimat je bio aktivan u društvu „Hrvatski sokol”, koje je u Đakovu osnovano 1906. godine, u kojem je bio i starješina sve do smrti. Bio je oženjen Antonijom (Tonicom) rođ. Petrić. Ubrzo po dolasku u Đakovo, rodila im se kćerka Božica.⁷⁶ Lujo Šimat umro je 1. 2. 1913. godine. Udovicu Tonicu Šimat dvije godine poslije njegove smrti oženio je poznati političar i đakovački odvjetnik dr. Ivan Ribar. Poslije Šimatove smrti od udovice Tonice Šimat uzeo je u zakup na deset godina, počevši od 15. ožujka 1913. godine, ljekarnik Milan Goršetić (1883.-1937.), rodom iz Siska, koji je u Đakovo došao iz Nove Gradiške.⁷⁷ I po isteku od deset godina vodio je ljekarnu, a nije nam poznato da li je to bilo temeljem novog ugovora o zakupu.

Ljekarnik Goršetić dobro se bio uklopio među Đakovčane, gdje je postao

72 *XVI Izvješće upravnoga odbora Županije virovitičke*, Osijek, 1902., str. 216.

73 Nadgrobni obelisk, pisan ćirilicom, bio je uklonjen sa groblja, te premješten u klesariju 1991. godine, gdje ga je uočio pisac.

74 Umrli, *Narodne novine*, god. LXXI., br. 244, Zagreb, 24. X. 1905., str.3.

75 *XVI Izvješće upravnoga odbora Županije virovitičke*, Osijek, 1907., str. 127.

76 Rođena je 25. 4. 1906. u Đakovu, a umrla 1977. u Beogradu.

77 Zakupni ugovor od 15. ožujka 1913. god., koji je mijenjan ugovorom od 21. lipnja 1918. god., sa nadopunama od 1. ožujka 1921. god. Na strani zakupodavca ugovor su potpisali Tonica Šimat, u svoje ime i kao majka i skrbnica, a dr. Ivan Ribar kao sututor mlđb. Žarka, Božene i Mire Šimat. Početna zakupnina bila je 7.600 K. godišnje. Oba ova ugovora nalaze se u kolekciji Đakovčanina Valentina Markovčića.

ugledni građanin. Bio je istaknuti član u više društava. Bio je dugogodišnji član upravnog odbora i predsjednik Hrvatskog pjevačkog društva „Preradović“, a obnašao je i istaknute dužnosti u Dobrovoljnom vatrogasnom društvu gdje je od 1928. godine bio predsjednik Vatrogasne župe u Đakovu, a od 1930. godine bio je predsjednikom vatrogasnog društva.⁷⁸ Bio je aktivan i u Sokolskom društvu u Đakovu, gdje je od 1924. godine bio starješina.⁷⁹ Imao je kuću u Školskoj ulici, sada ulica Kralja Tomislava, u kojoj je do nedavno bio „Časnički dom“ Hrvatske vojske.

Ljekarnik Milan Goršetić u vatrogasnoj uniformi, snimljen 1930. godine

78 B. Špehar st. - B. Špehar ml. - I. Grizak, *Spomen knjiga u povodu proslave 125-e obljetnice DVD Đakovo*, str. 54.-55.

79 *Spomen-spis Sokolskog društva u Djakovu 1906.-1926.*, Sokolsko društvo u Djakovu, Đakovo, 1926., str. 38.

Prije dolaska u Đakovo bio je zaručen sa Terezijom Holz iz Požege.⁸⁰ U Đakovu se oženio Štefanijom (Šteficom) rođ. Kraljević.⁸¹ Ona je također bila podosta aktivna u đakovačkim društvima.

Milan Goršetić je umro 8. 2. 1937. godine. Sahranjen je na đakovačkom groblju u grobnici zajedno sa ljekarnikom Lujom Šimatom. Supruga Štefanija je umrla 1973. godine.⁸²

Poslije Goršetićeve smrti ljekarnu je preuzeo Franjo Keller. Pronašli smo papirnatu vrećicu i papirnatu kutijicu s natpisom: Goršetićeve ljekarna „Spasitelj“ / vl. Mr. Ph. Franjo Keller / Đakovo, koja ukazuje na tu činjenicu.⁸³ Do kada je točno Keller držao ljekarnu, nije nam poznato. Poznato nam je da je za vrijeme Drugog svjetskog rata u ljekarni radio, ili je možda i vodio, Miljenko Hallwachs.⁸⁴

I neposredno poslije Drugog svjetskog rata, kako vidimo iz onodobnog tiska, za ljekarnu se navodilo „Goršetićeve ljekarna“, iako je umro 1937. godine. Međutim, ubrzo je izvršeno renoviranje općinske zgrade, u kojem je prizemlje preuređeno u urede, te je tako ova ljekarna prestala s radom. Tako je godinama u Đakovu bila samo jedna ljekarna, i to ona bivša Trangerova na korzu, sve do 1985. godine, kada su otvoreni novi zdravstveni objekti u Đakovu u sklopu Doma zdravlja, u kojima je i ljekarna.⁸⁵

Buduća istraživanja povijesti Đakova, nadamo se, donijet će i novih podataka o ljekarnama i ljekarnicima u Đakovu.

80 Usp.: Zaručke, *Narodna obrana*, br. 79, Osijek, 8. 4. 1910., str. 2. „A Gospodjica Terezija Holz iz Požege zaručila se s g. Ph. Mr. Milanom Goršetićem iz Siska“.

81 Majka joj je bila Jelisava Kraljević rođ. Topalović, koja je umrla 1939. god., a imala je brata Slavka Kraljevića, majora. Usp.: Božićno darivanje u Đakovu, *Hrvatski list*, god. XX, br. 377, Osijek, 23.12.1939., str. 8.

82 Umrla je 9. 1. 1973. god. u dobi od 85 godina, a sahranjena je na zagrebačkom groblju Miroševac. Usp. www.gradskagroblja.hr.

83 Iz zbirke Đakovčanina Valentina Markovčića.

84 Na jednoj razglednici upućenoj Hallwachs iz Sarajeva 1942. god., koja je bila i na internetskoj aukciji 2009. god., kao adresa stoji „ljekarna Goršetić“.

85 Svečano obilježen Dan oslobođenja, *Đakovački list*, Glasilo SSRN Općine Đakovo, god. XXXII, br. 1016, Đakovo, 27. 4. 1985., str. 1.

SUMMARY

Željko Lekšić

SHORT HISTORY OF PHARMACY IN ĐAKOVO UP UNTIL
THE SECOND WORLD WAR

This is a short representation of history of pharmacy and pharmacies in Đakovo, from the beginning of the 19th century up to the Second World War, based on documents, mainly land-registers and registries of births, press, and historiography and publicist writing. In addition, there is a short curriculum vitae for every pharmacist from Đakovo.

The first known pharmacist came to Đakovo from Pécs at the beginning of the 19th century, and he was brought here by Bishop Antun Mandić. The oldest known pharmacy was the pharmacy „K Sv. Duhu”, which was led by the members of the family Tranger since the first half of the 19th century. In the year 1893, a second pharmacy was opened by Stevan Kathrein under the name „K Spasitelju”. This pharmacy was situated in the ground floor of the city government building. Soon after the Second World War the pharmacy closed. Pharmacy „K sv. Duhu” has been working at the same place, in the building at the town’s promenade, for over a hundred years, however under a different name. According to available data, from the first half of the 19th century up to certain time after the Second World War there were two active pharmacies in Đakovo.

Key words: Đakovo, pharmacy, Đakovo folk medicine manuscripts, Bishop Antun Mandić, Lukić, Tranger, Buday, Prikelmayer, Kathrein, Medić, Fuchs, Gobetski, Jović, Šimat, Gorše-tić, Keller, Hallwachs